

Posudek na disertační práci Mgr. Jany Moskalové

Problém svobody v dějinách myšlení a jeho novodobý existenciální kontext

z pohledu spisovatele (F. M. Dostojevskij), filosofa (J.-P. Sartra) a teologa (P. Tillich)

(Vladimír Svatoš, FF UK)

Předložená práce pojednává téma závažné nejen pro českou teologii, ale pro evropskou filosofii a kulturu vůbec: jestliže se Evropa konstituovala v evropské polis jako společenství, které v různých aspektech reflektovalo situaci a možnosti lidského jedince (což bylo impulsem ke vzniku řádu tragédie), stal se samozřejmě její ústřední otázkou vztah individua a společnosti, svobody a nutnosti, části a celku, atomu a kosmu. Autorka využila k demonstraci tohoto problému účelný materiál: pojednala podrobně nejen o ústřední postavě (F. M. Dostojevského, J.-P. Sartra a P. Tillich), pozornosti zasluhuje též úvodní kapitola, v níž jsou na vybraných myslitelských projektech ukázány proměny, polohy i zranění představ o lidských možnostech, počínajíc prvními českými texty po díla posledních desetiletí.

Bylo by jistě lze uvádět návrhy, jakými dalšími mysliteli svobody by mohla být úvodní kapitola doplněna: řekl bych například, že by zasloužil určitou pozornost Friedrich Schiller se svou snahou nalézt v estetické výchově vyrovnání mezi společenskými šnitnostmi a kreativitou jedince, nebo J.-J. Rousseau se svou teorií ústavnosti a obecné vůle. Rovněž bylo možno rozvádět, jaké aspekty u pojednávaných myslitelů bylo ještě možno zmínit: zdá se mi například, že u Schellinga by bylo možno pojednat problém šumění, které v jeho systému anticipuje stav šAbsolutna, vyrovnání protikladů (a tedy spásy; mimochodem: šesteti u Schillera a Schellinga má jiný smysl nežli u Kierkegaarda); nebo u Hegela zmínit protiklad šepického a šprozaického stavu světa jakožto dvou modalit lidské situace (a tedy dvou podob šobecného a šjedinečného v le); nebo u Marxe pojmy šcitoyen a šbourgeois v jeho kritice Hegelovy filosofie práva (nebo se stejně tak dotýkají rozporu šobecného a šjedinečného v le) atd. Nepokládám to však za užitečné: jak jsem řekl, autorka soustředila ve své práci širokou paletu názorů na pojednávaný problém, projevila schopnost poznat, pochopit a reprodukovat s porozuměním rozdílné myslitelské systémy. Ve kterých témata tak jako tak nelze vyjádřit.

hájob nadhodit otázku, zda by nebylo vhodné materiál
vyplývá z eteln , fle nejz zn j-í systémy, a to jak
náboflensky zaloflené, tak ateistické, se opírají o spole ná topoi: výchozí šp irozený stavů bez
autonomního v domí, a tedy bez h íchu, následné probuzení individuálního sebev dom ní,
hledání harmonického vyrovnaní s p írodou a jinými jedinci, jeho kone ná mořnost i
nemoflnost. Jistá d lící ára prochází patr n mezi systémy, které podle dávného Schellingova
rozli-ení vycházejí priměrn z vize celku (z existence lidského spole enství, sv ta, vesmíru,
absolutního [Bořního] v domí), nebo naopak z v domí jedine něho a z individuální
zku-enosti.(srov. *Systém transcendentálního idealismu*, par. 1/4/A,B). Je ov-em d leřité, fle
kařdý z obou p ístup se snaří p ehodit sí na pól opa ný: filosofie celku definují postavení
jedince a jeho mořnosti, filosofie individua hledá cesty, jak se vyrovnat s existencí jiných
individuů. Autorka ob-řrn a pou en reprodukuje názory myslitel (nap . Sartrovy), asto se
vrací k jejich v d ím tezím, n kdy je opakuje: kompozi ní osu jejího výkladu v-ak mohla
tvo it analýza rozřlných postup , jak za lenit do systému onu opa nou polohu, r zná e-ení a
r zná míra zdaru. Ontologie zde p ítom nemá ó jakkoliv se to m fle zdát p ekvapivé - p řli-
mnoho mořností.

Pak by bylo mořno zabývat se otázkou, zda nap . mezi Sartrovým *Bytím a nicotou* a
p edná-kou *Existencialismus je humanismus* není ur ítý p ed l: mořná fle teprve zářfitek
odboje vnukl Sartrovi pořadavek, fle do svobody jedince je t eba zahrnout i svobodu
ostatních; zd vodn ní tohoto pořadavku v-ak není v kontextu Sartrova my-ření pln
p esv d ívé. Nejvíce otázek mne napadá nad pasáří o Dostojevském. Jeho my-ření se
pohybuje (kolísá?) mezi dv ma póly: na jedné stran p roklamuje nedotknutelnost jedince,
odpor k jakémukoliv násilí, na druhé stran p ot ebu v-eobjímajících a v-eplatných hodnot.
Dostojevskij hledal e-ení v lásce a soucitu k druhému (ř vseponimanijeō), jeřl cítí jako
od eknutí se ve-kerých pořadavk (a tedy v-eho násilí, t eba jen násilí obsařeného v
morálním nároku; zde by bylo nejlépe odkázat na Dostojevského povídku *N řná*, o nířl
mimoходом sou asný řivadelní recenzent prohlásil, fle nechává nevyjasn nu motivaci
hrdin iny sebevrařdy). Neexistují p edem daná vn j-í pravidla, kařdou situaci je t eba e-řt
tv ř ím (jedine ným) zp sobem, individuálním vztahem k druhé bytosti. Na tuto polohu
Dostojevského díla navázal z ejm Michail Bachtin v teorii o dialogi nosti jeho román :
dialogi nost zachytil Bachtin v kařdém slov jakořto chv ní ambivalentních vztah
k partnerovi, je to vlastn p ejemn lá rezonance v mezilidských kontaktech. Ov-em
Dostojevskij napsal také román *Idiot*, dílo skute n enigmatické, ve kterém hrdina svým
absolutním (v-echápajícím) soucitem p ivede jednu z hrdinek k t řlké psychické krizi, druhou

vlastním alter ego, šikovním bratrem, ztlesnáním
objevu láskyplného vztahu k druhému. Kde je tedy záruka
hodnot? Je možno uvažovat o tom, že sledky této aporie rozvinul spisovatel A. M. Remizov
tvrzením, že všichni jsou nevinní a šikovního obvinít není lze (*Křířové sestry*): jsme slabí lidé,
našeiny, a jakékoli, se vplétají do dění světa, taková je lidská existence, není to nic jiná,
všichni zasluhují spasení. Paralelní, by zdánlivě opačné je v díle Franze Kafky,
Remizovova (nepatrně mladšího) současníka: všichni jsme vinni, všichni jsme nemohoucí a
nevidoucí, nikdo nedojde spásy, nikdo nenalezne cestu k zámku na nepřístupném návrší, naše
vina není definována, protože je údel každého.

Snad je třeba zmínit i úpravu práce: bylo by nepochybně přehlednější, kdyby autorka
uváděla, jak je dnes jířilbřilné, odkazy na citovanou literaturu v závorce za citátem, a to pod
heslem, které odkazuje na seznam použité literatury. Poznámky pod čarou je lépe vyhradit
komentářem a odbočkám. Nutno zaznamenat i fakt, že by bylo třeba zlepšit pravopis, zejména
v oblasti syntaxe: je-li vedlejší věta zasazena doprostřed věty hlavní, je třeba napsat čárku
nejen na jejím počátku, ale i na jejím konci. Na některých místech toto opomenutí znejisťuje
interpretaci jejího výkladu.

Je-li jsem poznámku k uspořádaní látky, jířil se autorka zabývá, nepokládám to za
výtku, ale za podnět k úvaze v její práci. Práci doporučuji zcela jednoznačně k obhajobě
vzhledem k rozsáhlé erudici, kterou autorka v textu prokázala, a zejména vzhledem k její
schopnosti porozumět pojednávaným filosofickým doktrínám.

Prof. PhDr. Vladimír Svato

Praha, 17.05.2011